

Belházy Illés Ágnes – Leszkó Erika:

Csökkenő ütemben, de továbbra is nő a készpénzállomány

Magyarországon a forgalomban lévő készpénzállomány elmúlt években tapasztalt erőteljes növekedése mögött elsősorban a megtakarítási célú készpénzkereslet növekedése áll, amely elsődlegesen a csökkenő kamatkörnyezettel magyarázható. A folyamatosan csökkenő kamatok mellett olyan egyedi hatások is növelték a megtakarítási célból tartott készpénz mennyiségét, mint például a devizahiteles elszámolás során vagy az Országos Betétbiztosítási Alap által teljesített kifizetések. 2016-ban a készpénzállomány növekedése mérséklődött, ami valószínűsíthetően arra vezethető vissza, hogy az elmúlt évben – a korábbi évekkel összevetve – már nem csökkentek jelentős mértékben a kamatok, és egyedi hatások sem léptek fel.

A magyar gazdaság készpénzigénye nemzetközi összehasonlításban magasnak tekinthető. A bankkártyákkal és a különböző elektronikus fizetési megoldásokkal lebonyolított fizetési forgalom hazánkban is folyamatosan nő, ennek ellenére nem csökken a forgalomban lévő készpénzállomány, sőt évek óta jelentős mértékű növekedést mutat. 2016-ban azonban némileg megtorpant a növekedés lendülete, az állománybővülés mértéke tavaly kevesebb, mint a felére esett vissza a 2015. évi növekedéshez viszonyítva.

Jelen cikkben bemutatjuk a készpénz iránti kereslet jellemzőit, a hazai készpénzállomány aktuális nagyságát és összetételét, valamint röviden áttekintjük a készpénzállomány alakulására ható tényezőket és a nemzetközi helyzetet.

A készpénzkereslet

A forgalomban lévő készpénzállomány nagyságát és címetösszetételét mindig a kereslet, azaz a gazdaság szereplőinek (vállalkozások, lakosság) igényei határozzák meg. Mivel a készpénz szerepe összetett, nemcsak fizetések lebonyolítására, hanem vagyonfelhalmozásra is használjuk, a készpénz iránti keresleten belül megkülönböztetünk tranzakciós célú keresletet és megtakarítási célú keresletet.

- A **tranzakciós készpénzkereslet** az a készpénzmennyiség, amely a készpénzben zajló fizetési műveletek elvégzéséhez pl. áruk, szolgáltatások vásárlásához szükséges. Ez a bankjegy és érme mennyiség nagysága a jövedelemmel, valamint a készpénzmentes (kártyás vagy egyéb elektronikus) vásárlások elterjedésével áll összefüggésben. Míg az előbbivel pozitív, addig az utóbbival negatív kapcsolatban van a készpénzállomány ezen része.
- A **megtakarítási célú kereslet** az a készpénzmennyiség, amely a gazdasági szereplők portfólió döntéseinek következtében van készpénz formában. A készpénz általában kockázatmentes, likvid eszköznek tekinthető, amely egyre magasabb hozamszint mellett egyre költségesebbé válik. A hozamszint emelkedésével a befektetési döntéshozók egyre inkább hajlandóak kockázatosabb eszközökbe fektetni, és csökkenteni a likvid eszközeik arányát. Ezért a megtakarítási célú készpénzkereslet és a kamatláb nagysága között fordított kapcsolat van.

Természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni a **rejtett gazdaság készpénzkeresletét** sem, amely természetéből fakadóan nem figyelhető meg közvetlenül, ezért csak közvetetten lehet az alakulását vizsgálni. A készpénz ugyanis az egyetlen olyan fizetőeszköz, amely biztosítja az adásvétel mindegyik szereplőjének anonimitását. A rejtett gazdaság mérete és a forgalomban lévő készpénz értéke között azonban nem mutatható ki közvetlen kapcsolat.

A forint készpénzállomány nagysága és összetétele

A forint bankjegyek és érmék iránt az elmúlt évek során tapasztalt keresletnövekedés eredményeként 2016 végén összesen 452 millió darab bankjegy és 1 625 millió darab érme volt a forgalomban, amelyeknek az együttes értéke mintegy 4 572 milliárd forintot tett ki. Ez az állományi érték 6%-os bővülést jelent az előző év végi állományi értékhez képest, ami jelentősen elmarad a 2015-ben tapasztalt 15%-os, valamint az azt megelőző két évben mért évi 17%-os állománynövekedéstől.

1. táblázat: A forgalomban lévő bankjegyek- és érmeállomány címletenként, 2016. december 31.

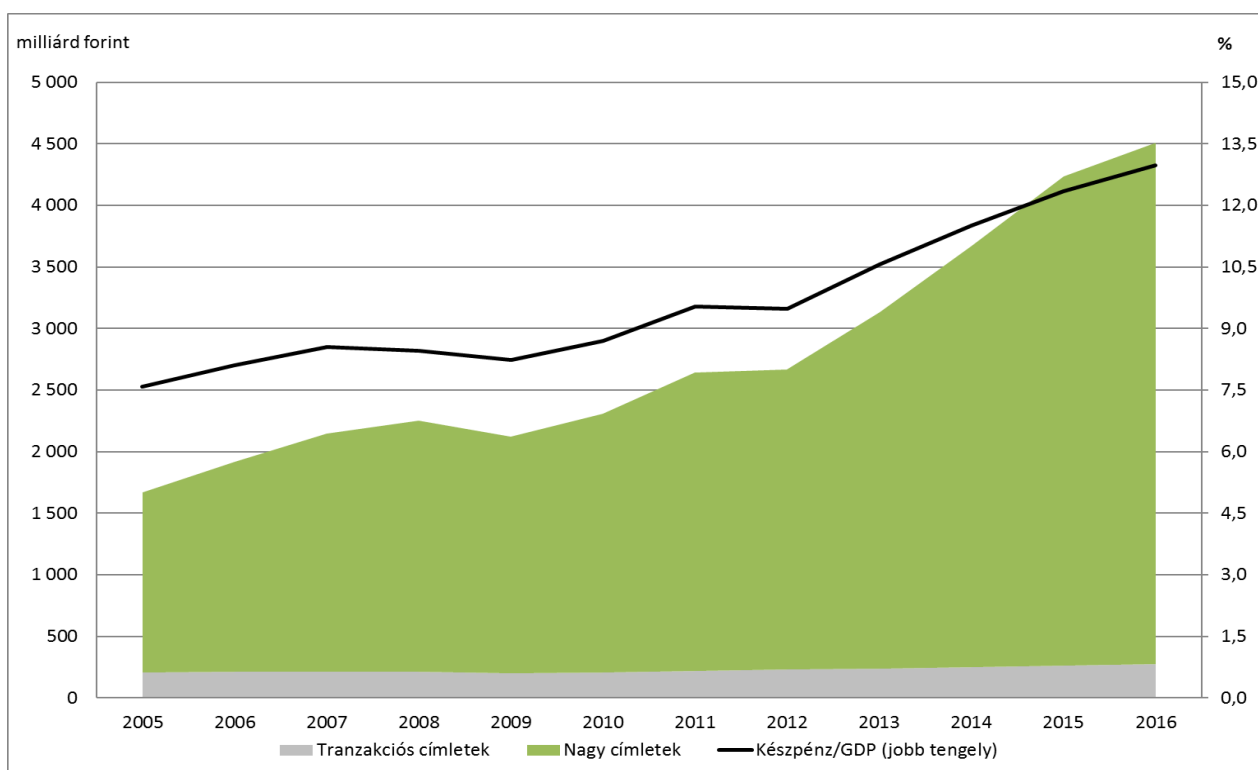
Bankjegyek	20 000	10 000	5000	2000	1000	500
Mennyiség (millió darab)	130,7	162,3	27,5	23,4	67,9	40,5
Érték (milliárd forint)	2 613,8	1 622,8	137,8	46,8	67,9	20,3
Érmék	200	100	50	20	10	5
Mennyiség (millió darab)	130,1	170,9	153,0	289,6	336,6	544,4
Érték (milliárd forint)	26,0	17,1	7,6	5,8	3,4	2,7

Forrás: MNB

Az értékek alapján a forint készpénzállományon belül a bankjegyek részesedése a meghatározó, arányuk 2016 végén meghaladta a 98%-ot, a két legnagyobb címletű forintbankjegy aránya pedig a teljes készpénzállományon belül már több mint 92%-ot tett ki.

A forintbankjegyek állományának a 2005 és 2016 közötti változását címletcsoportonként vizsgálva szembetűnő, hogy míg a kisebb, elsősorban tranzakciós célra használt címletek (500, 1000, 2000 és 5000 forintos bankjegyek) összesített állománya csak mérsékelten, mindössze 33%-kal nőtt meg ebben az időszakban, addig a két nagy címlet (10 000 és 20 000 forintos bankjegyek) forgalomban lévő állománya közel a háromszorosára emelkedett (1. ábra).

1. ábra: A forgalomban lévő bankjegyalomány és a készpénz/GDP arány változása (2005-2016)

Forrás: MNB

A készpénzállomány változását számos tényező befolyásolhatja. A gazdasági növekedésnek (és az árak emelkedésének) természetes következménye a (tranzakciós célú) készpénzkereslet növekedése, hiszen a gazdaság szereplői gyakrabban, illetve nagyobb értékben vásárolnak árukat és szolgáltatásokat. Magyarországon a készpénzigény azonban a GDP üteménél gyorsabban növekszik, ahogy azt a forint készpénzállomány GDP-hez viszonyított arányának az elmúlt években bekövetkezett növekedése is mutatja (1. ábra, jobb tengely).

A cikk következő fejezetében megvizsgálunk néhány olyan tényezőt, amelyek a készpénz iránti keresletre gyakorolt hatásukon keresztül hozzájárulhattak a hazai készpénzállomány növekedéséhez. A hosszú távon ható tényezők mellett külön meg kell említeni azokat az egyedi hatásokat is, amelyek az elmúlt néhány évben szintén hozzájárultak a hazai készpénzállomány növekedéséhez (például devizahiteles elszámolás, OBA kifizetések). Ezek azonban 2016-ban már kevésbé voltak jellemzőek, így feltehetőleg ennek is köszönhető a készpénzállomány növekedésében tapasztalt lassulás.

A készpénzkeresletre ható egyes tényezők

Kamatkörnyezet

A megtakarítások készpénzben tartásának költsége van. Ez a költség a kamatveszteségből adódik, amely azért ér bennünket, mert egy nem kamatozó eszközben tarjuk megtakarításunkat. Csökkenő kamatkörnyezetben a kamatveszteség (a készpénztartás alternatívaköltsége) is csökken, így egyre

kevesebbet veszítünk azzal, ha a megtakarításainkat készpénzben tartjuk. Ha a másik oldalról tekintjük a kérdést: csökkenő kamatkörnyezetben egyre kevesebbet nyerünk azzal, ha a megtakarításainkat nem készpénzben, hanem valamilyen kamatozó eszközben tartjuk.¹

A következő táblázat jól szemlélteti, hogy a betéti kamatlábak folyamatos csökkenése és a hozamot terhelő költségek (kamatadó, egészségügyi hozzájárulás, tranzakciós illeték) hogyan erodálta a lekötött betétben tartással elérhető hozamot.²

2. táblázat: Éven túl lekötött betétek kamatainak és költségeinek összehasonlítása

	2012. január	2014. január	2017. január
Betét összege	1 000 000	1 000 000	1 000 000
Kamatláb* (%)	6,05	2,28	1,24
Éves kamat összege (bruttó)	60 500	22 800	12 400
Kamatadó	9 680	3 648	1 860
EHO	-	1 368	-
Kamat összege (nettó)	50 820	17 784	10 540
Év végi számlaegyenleg	1 050 820	1 017 784	1 010 540
Tranzakciós illeték (átutalás)	-	3 053	3 032
Tranzakciós illeték (készpénzfelvét)	-	6 107	6 063
Kivehető összeg (átutalás)	1 050 820	1 014 731	1 007 508
Kivehető összeg (készpénz)	1 050 820	1 011 677	1 004 477

* Forrás: MNB (A háztartási forintbetét és forinthitel átlagkamatok alakulása)

Az összehasonlító számítás eredménye azt mutatja, hogy néhány év alatt erőteljesen lecsökkent a betéteken elérhető hozam. A csökkenő kamatok, illetve hozam következménye pedig az, hogy megnövekszik a megtakarítási célú készpénzkereslet, amelynek eredményeként nő a forgalomban lévő készpénzállomány, hiszen nem feltétlenül érdemes lekötött betétben tartani a pénzt. Mindezt a háztartások készpénzállományának alakulása is alátámasztja, amely évek óta trendszerű növekedést mutat³.

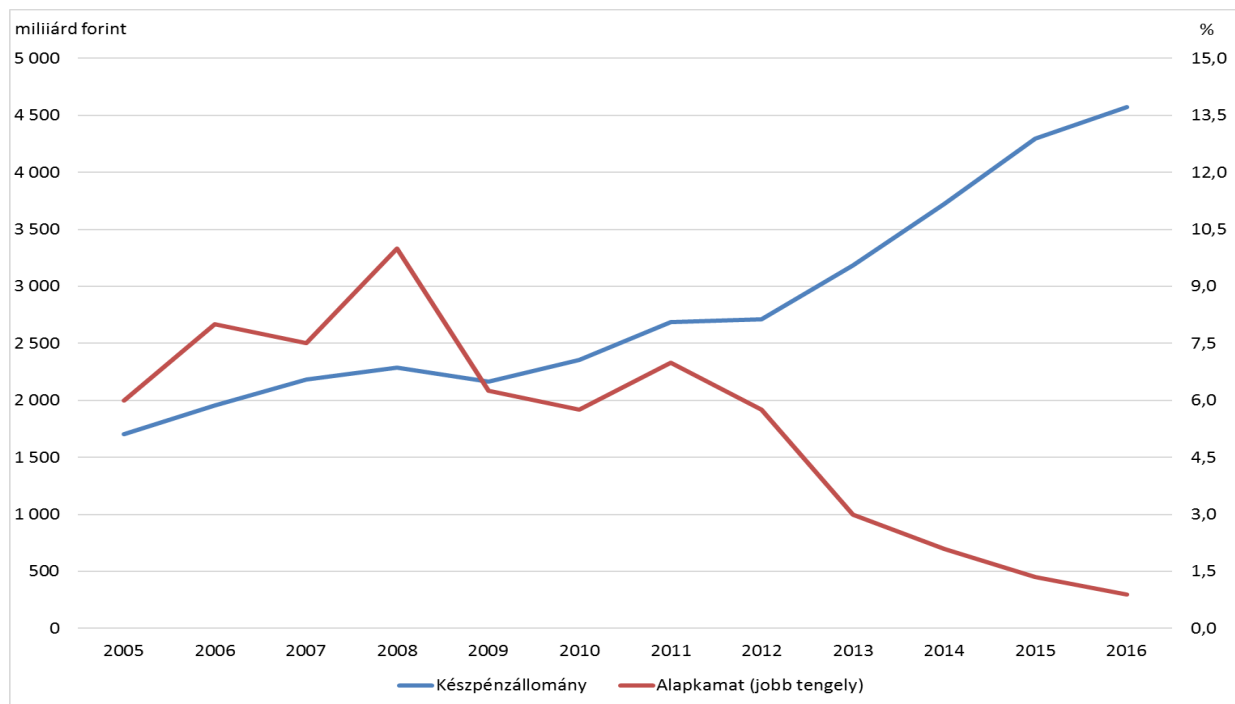
¹ A megtakarítási formák közötti választásnál természetesen egyéb – a jelen cikk keretei között nem vizsgált – szempontok, így például a biztonság kérdése is közre játszhatnak.

² A táblázat nem konkrét befektetési lehetőségeket hasonlít össze, hanem azt mutatja be, hogy három különböző időpontban (2012. január, 2014. január és 2017. január) az akkor jellemző átlagos betéti kamatok és érvényben lévő szabályozás mellett ugyanakkora összeg esetén elméletileg milyen nettó hozam lenne elérhető. A számítások során a háztartások által elhelyezett éven túli forintbetétek szerződésben szereplő (szerződéses összeggel súlyozott) átlagos kamatlábat vettük figyelembe, 2017. januárra a cikk írásakor rendelkezésre álló legfrissebb (2016. decemberi) adatot alkalmazva. A kamatláb alapján kiszámítottuk az éves kamat bruttó összegét, amelyből levontuk a kamatadó és az egészségügyi hozzájárulás összegét, így megkapva a nettó kamatot. A betét és a nettó kamat együttesen adja ki az év végi számlaegyenleget, amelyből még le kell vonni a tranzakciós illetéket, hogy megkapjuk azt a végösszeget, amellyel ténylegesen rendelkezhetünk. Az egyszerűség kedvéért az összehasonlítás során nem számoltunk olyan tényezővel, mint például a számlavezető hitelintézet által az átutalásért, a készpénzfelvételért vagy (ha a betét egy évnél hosszabb lejáratú) a lejárat előtti felmondásért esetlegesen felszámított díjak.

³ Fizetési mérleg jelentés, 2016. március (<https://www.mnb.hu/letoltes/fizetesi-merleg-jelentes-2016-marcius.pdf>)

A kamat és a készpénzállomány közötti összefüggést mutatja be a 2. ábra. Az ábrán a jegybanki alapkamat változása látható, de mivel a betéti kamatok követik az alapkamat változását, az összefüggés nyilvánvalóan fennáll a betéti kamatok vonatkozásában is, azaz a kamat csökkenése a készpénzállomány növekedésének irányába hat.

2. ábra: A forgalomban lévő készpénzállomány és az alapkamat alakulása, 2005-2016

Forrás: MNB

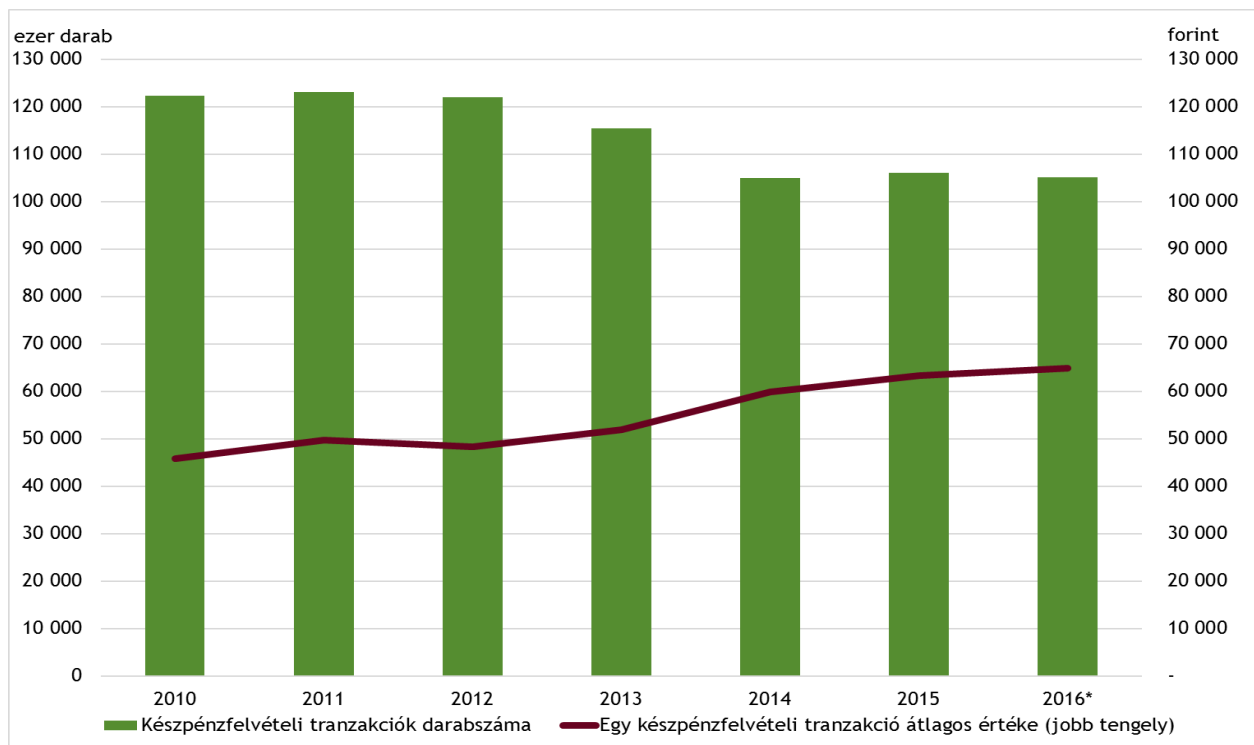
Megjegyzés: Az alapkamat az év utolsó napján érvényes jegybanki alapkamat mértéke

Ingyenes készpénzfelvételi lehetőség, tranzakciós illeték

A pénzügyi rezsicsökkentés jegyében 2013-ban került bevezetésre a havi kétszeri ingyenes készpénzfelvétel lehetősége. Ennek az intézkedésnek a teljes készpénzállomány növekedésére gyakorolt parciális hatása nem mérhető. A bankkártyával lebonyolított készpénzfelvételi tranzakciók adatai ugyanis azt mutatják, hogy a bankkártyával felvett készpénz összértéke ugyan évről-évre nő, de sokkal kisebb ütemben, mint a teljes forgalomban lévő készpénzállomány. A készpénzfelvételi tranzakciók száma ugyanakkor jelentősen lecsökkent a 2013 előtti tranzakciószámhoz képest: míg 2012-ben összesen 122 millió alkalommal használtuk a bankkártyánkat készpénzfelvételre, addig 2016-ban már csak mintegy 105 millió alkalommal (3. ábra). Az adatok arra utalnak, hogy 2013. után megváltoztak a készpénzfelvételi szokások, azaz ritkábban, de akkor a korábbinál magasabb összeget veszünk fel a számlánkról, aminek eredményeként megnőtt az egy tranzakció során felvett készpénz átlagos értéke (ami 2012-ben még 48 ezer forint volt, 2016-ban viszont már 65 ezer forint, 3. ábra jobb tengely). A tranzakciók számának csökkenése miatt a háztartások az egyes készpénzfelvételek között vélhetően több készpénzt tartanak maguknál, mint korábban, amikor gyakrabban, de kisebb összeget vettek fel a bankkártyájukkal. Az adatokban tapasztalt változások

arra utalnak, hogy az intézkedés növelheti a készpénz iránti keresletet, különösen a nagyobb címletek iránt.

3. ábra: Hazai kibocsátású fizetési kártyákkal belföldön lebonyolított készpénzfelvételi tranzakciók darabszáma és átlagos értéke

Forrás: MNB (A hazai kibocsátású fizetési kártyákkal lebonyolított tranzakciók)

* 2016 IV. negyedévre vonatkozóan becsült adatok alapján

A tranzakciós illeték fizetési kötelezettség a pénzforgalmi szolgáltatás keretében végrehajtott fizetési műveleteknek a vonatkozó törvény által meghatározott körére (pl. átutalás, beszedés, készpénzkifizetés fizetési számláról) terjed ki. Az illeték mértéke készpénzfelvétel esetén kétszer akkora, mintha más fizetési módot (pl. átutalást) alkalmaznánk, ráadásul maximum érték sincs rá meghatározva. Ezek alapján logikusnak tűnne a következtetés, hogy a tranzakciós illeték a készpénzhasználat ellen ható tényező, hiszen az illeték mértéke a számlapénz készpénzre konvertálásakor a legmagasabb. Másrésztől azonban, ha egy gazdasági szereplőnek vannak készpénzben keletkező bevételei, illetve jövedelmei, akkor a tranzakciós illeték inkább arra ösztönözheti, hogy a fizetési kötelezettségeit vagy azok legalább egy részét is készpénzben teljesítse, mint hogy a készpénzbevételét befizesse a számlájára és fizetési kötelezettségeinek teljesítéséhez korszerű elektronikus fizetési módokat vegyen igénybe. A tranzakciós illetéknek tehát lehet olyan hatása, amely a készpénzt folyamatos körforgásra ösztönzi, így az nem kerül vissza a bankrendszerbe.

A háztartások fizetési szokásaira vonatkozó eddigi kutatások eredményei azt mutatják, hogy a pénzforgalmat és a pénzforgalmi szolgáltatások árazását érintő szabályozások (ingyenes készpénzfelvételi lehetőség, tranzakciós illeték) bevezetését követően a fizetési szokások a háztartások ese-

tében nem változtak meg jelentősen. A témában megjelent legutóbbi MNB tanulmányban⁴ a szerzők arra az eredményre jutottak, hogy a háztartásoknál nem következett be a készpénz alapú fizetések arányának emelkedése.

Egyedi hatások

A készpénz iránti keresletet növekedését az elmúlt években számos egyedi hatás is befolyásolta. Ilyen volt például

- 2011 második felében a magánnyugdíj-rendszer átalakításához kötődő reálhozam-kifizetés,
- 2012 végén a vállalatok házipénztárában lévő készpénzmennyiségre vonatkozó szabályozás lazítása,
- 2014-ben és 2015-ben több hitelintézet és befektetési szolgáltató végelszámolása miatt az Országos Betétbiztosítási Alap (OBA) által kifizetett jelentős összegű kártérítések,
- 2015 folyamán a devizahitelek elszámolásakor a tisztességtelen kamatemelésekkel összefüggő elszámolások

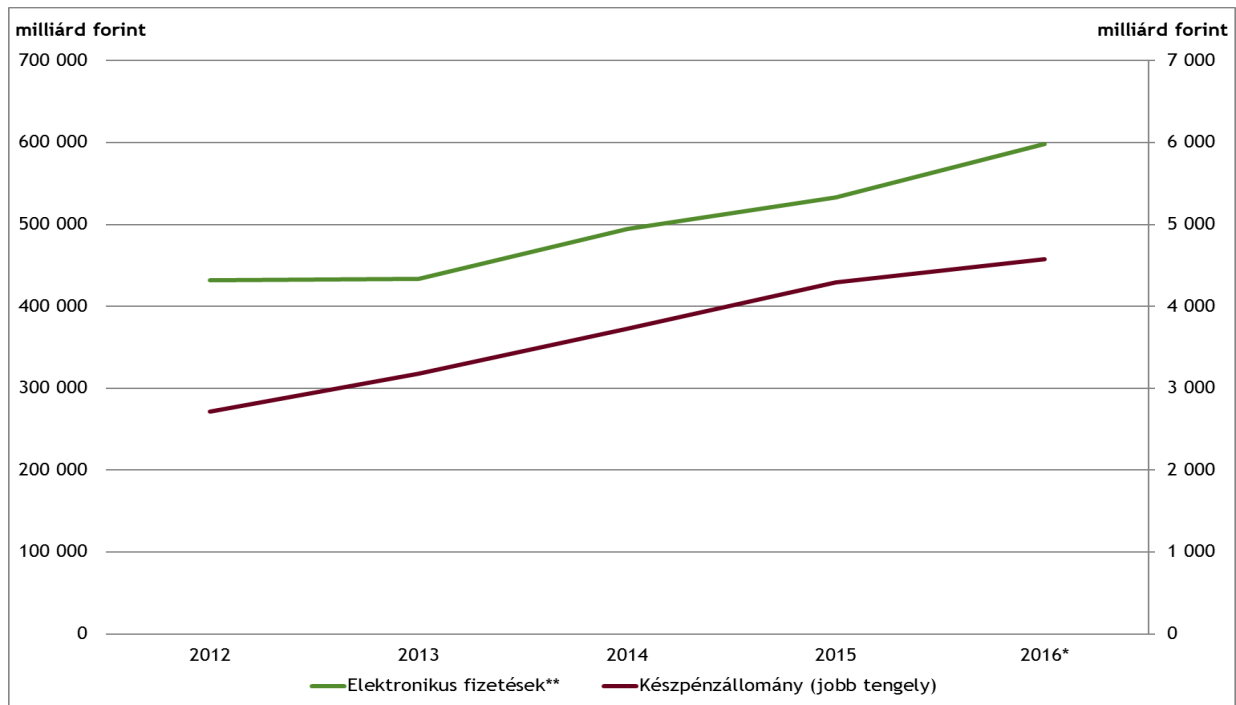
A felsorolásban szereplő kifizetések teljesítése részben készpénzben valósult meg, ami nagy mértékben hozzájárulhatott az adott évben a forgalomban lévő készpénzállomány növekedéséhez.

Elektronikus fizetések

Az elektronikus (készpénzmentes) fizetési lehetőségek fejlődése és egyre szélesebb körben való alkalmazhatósága a tranzakciós célú készpénzkereslet csökkenésének irányába hat. Ez a hatás azonban csak akkor eredményezhet a teljes készpénzállomány tekintetében is csökkenést, ha az állományon belül a tranzakciós célú készpénzmennyiség a meghatározó. Ezzel szemben Magyarországon az adatok alapján az látható, hogy az elektronikus fizetések növekedésének a készpénzállományra nincs érzékelhető hatása (4. ábra), ami arra utal, hogy a hazai készpénzállományon belül a megtakarítási célú készpénzmennyiség a meghatározó.

⁴ Ilyés Tamás – Varga Lóránt: Mutasd, mivel fizetsz, megmondom, ki vagy – A pénzforgalmi szokásokat befolyásoló szociodemográfiai tényezők, Hitelintézeti Szemle, 14. évf. 2. szám, 2015 június (<http://www.hitelintezetiszemle.hu/letoltes/2-ilyes-varga.pdf>)

4. ábra: Az elektronikus fizetések és a készpénzállomány alakulása (2012-2016)

Forrás: MNB (Pénzforgalmi táblakészlet)

* Az elektronikus fizetések 2016-ra összesített adatai a IV. negyedévre vonatkozóan becsült adatokat tartalmaznak

** Elektronikus fizetések: az átutalások, a csoportos átutalások, a csoportos beszedések és a bankkártyás fizetések összesített éves értéke

Habár a kártyás fizetések száma és értéke gyorsuló mértékben nőtt az elmúlt néhány évben Magyarországon, így az európai átlaghoz képest mért lemaradásunkat egyre gyorsabban dolgozzuk le, ugyanakkor a különféle közüzemi- és egyéb díjakról, fizetési kötelezettségekről szóló számlák elektronikus befizetésénél még mindig messze le vagyunk maradva Európa fejlett országaitól. A fizetési tranzakcióknak még mindig csak 20-30 százaléka elektronikus, a többi készpénz. Ezen az arányon szeretne az MNB javítani az azonnali fizetések koncepciójának kidolgozásával⁵.

A készpénzes fizetések alakulása nemzetközi szinten

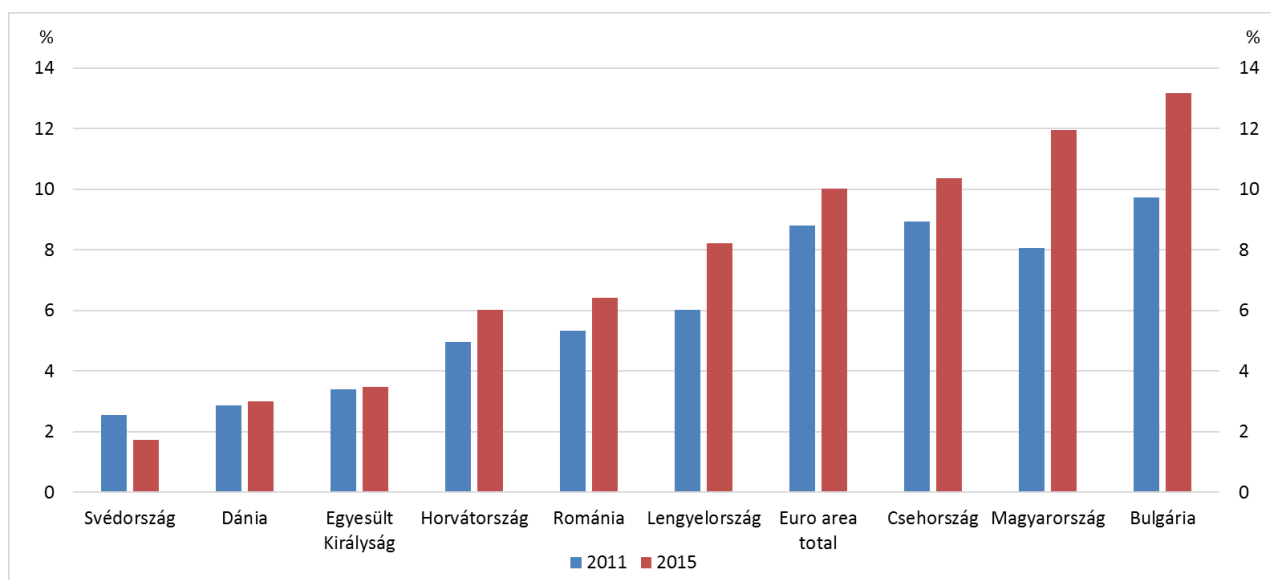
Kérdésként merülhet fel, hogy nemzetközi szinten egyedülálló jelenség-e a Magyarországon megfigyelhető készpénzkereslet bővülés?

A nominális készpénzállomány növekedése nem magyar sajátosság, az Európai Unión belül a saját nemzeti valutával rendelkező országok közül például Romániában 15,1%-kal, Lengyelországban

⁵ Bővebb információ: <https://www.mnb.hu/penzforgalom/azonnalifizetes>

14,2%-kal, Csehországban 8,6%-kal nőtt a készpénzállomány 2015-ben. Az egyes országok eltérő gazdasági jellemzői miatt nemzetközi összehasonlításhoz a nominális állomány növekedése helyett valamely gazdasági mutatóhoz (GDP, háztartások fogyasztási kiadásai) viszonyított arányát célszerű alkalmazni. Az Európai Központi Bank a készpénzállomány GDP-hez viszonyított arányát teszi közzé minden nemzeti valutával rendelkező tagállamra, valamint az euroövezet egészére vonatkozóan. A mutató 2011 és 2015 közötti alakulását vizsgálva megállapítható, hogy az csak egyetlen tagállamban (Svédországban) csökkent, Dániában és az Egyesült Királyságban enyhén, míg a többi országban erőteljesebben nőtt. A legnagyobb mértékű növekedés (a 2011-ben mért 8%-ról 2015 végére 12%-ra) Magyarországon figyelhető meg, aminek eredményeként az időszak végén hazánkban volt – Bulgária után – a második legmagasabb a készpénz GDP-hez viszonyított aránya az Európai Unión belül.

5. ábra: A forgalomban lévő készpénzállomány GDP-hez viszonyított aránya az Európai Unió országaiban 2011-ben és 2015-ben

Forrás: EKB

Az 5. ábra alapján levonható az a következtetés, hogy a fejlettebb pénzügyi rendszerrel rendelkező nyugat-európai országokban jellemzően alacsony a készpénzkereslet. Ez a helyzet egyrészt arra vezethető vissza, hogy ezekben az országokban erősebb a bankrendszerbe vetett bizalom, ezért alacsony a megtakarítási célú készpénztartás, másrészt a gazdasági szereplők nagyobb arányban használnak elektronikus fizetési eszközöket (s ennek megfelelően az elektronikus fizetést lehetővé tevő eszközök elterjedtsége is jóval magasabb a kelet-európai országokban tapasztalhatóan).

Egy 2016-os tanulmány⁶ szerint az Európai Unió 28 tagországát tekintve, a készpénzzel történő fizetések száma az összes tranzakció 60%-át teszik ki. A készpénzmentes tranzakciók – különösen

⁶ CASH REPORT 2016 EUROPE

a bankkártyás fizetések száma – azonban rohamosan nő, csökkentve ezáltal a készpénzes tranzakciók számának arányát.

A 28 EU-s ország közül 20 országban a készpénzhasználat aránya az összes fizetési tranzakcióhoz képest, meghaladja az 50%-ot. Az egyes országok között azonban jelentős különbségek vannak a készpénzhasználat tekintetében. Míg Luxemburgban a tranzakciók 29%-a történik készpénzben, addig Görögországban 97%-a.

Végezetül egy aktuális kérdés: Hatással van-e a bankjegycsere a forgalomban lévő készpénzállományra?

Az MNB 2014 és 2018 között megújítja a teljes forintbankjegy-sorozatot, és továbbfejlesztett, a hamisítás ellen a korábbiaknál korszerűbben védett bankjegyeket bocsát ki, a régi címletverziókat pedig bevonja a forgalomból. A bankjegycsere program keretében 2014 decemberében az új 10 000 forintos bankjegyek, 2015 decemberében az új 20 000 forintos bankjegyek kerültek forgalomba, 2017 tavaszán pedig már fizethetünk az új 2000 és 5000 forintos bankjegyekkel is. Készletgazdálkodási okokból a régi 10 000 forintos bankjegyek még egyelőre forgalomban maradnak, a régi 2000 és 5000 forintos bankjegyeket azonban öt hónapos párhuzamos forgalmazást követően már 2017. július 31-én, a régi 20 000 forintos bankjegyeket pedig 2017. december 31-én bevonja a forgalomból az MNB.

A régi bankjegyek új bankjegyekre történő egyszerű cseréje önmagában nincs hatással a készpénzállományra, hiszen készpénz cserélődik készpénzre. Természetesen előfordulhatnak olyan esetek is, amikor a megtakarítási célból tartott készpénzt a bevonás hírére számlára fizetik be. Az ilyen tranzakciók csökkenthetik a forgalomban lévő készpénzállományt, hiszen készpénz cserélődik számlapénzre, de ez csak abban az esetben következne be, ha a pénz tartósan is a számlán maradna. A 20 000 forintos bankjegyek⁷ esetében a jegybanki készpénzforgalmazási adatok alapján ilyen hatás nem mutatható ki, a forgalomban lévő állomány 2016-ban összességében még növekedett is, annak ellenére, hogy az új bankjegyek forgalomba hozatala óta jelentős a régi 20 000 forintos bankjegyek visszaáramlása az MNB-be⁸.

A forgalomból bevont régi változatú bankjegyek a bevonás napjától tehát már nem lesznek törvényes fizetőeszközök, így természetesen akkortól nem számítanak majd bele a készpénzállományba.

⁷ Jelenleg a 20 000 forintos bankjegy az egyetlen olyan címlet, amelynek megújított verzióját már forgalomba hozta az MNB és a régi verziók bevonási időpontját meghirdette

⁸ A régi 20 000 forintos bankjegyek bevonásának 2016 tavaszán történt kihirdetésével egyidejűleg az MNB ún. visszaforgatási tilalmat is elrendelt. A visszaforgatási tilalom azt jelenti, hogy a hitelintézetek, a posta és a pénzfeldolgozási tevékenységet végző vállalkozások az ügyfeleiktől átvett régi 20 000 forintos bankjegyeket kizárólag az MNB-be szállít(tat)hatják be, kifizetést ilyen bankjegyekkel – függetlenül attól, hogy azok még törvényes fizetőeszközök – nem teljesíthetnek. Így az ügyfelek által számlára befizetett régi 20 000 forintos bankjegyeknek mindenképpen meg kell jelenniük az MNB befizetési forgalmában, míg a kifizetési oldalon nem generálnak forgalmat. A bankjegyek cseréje esetén a régi 20 000 forintosok az MNB befizetési forgalmában, az új 20 000 forintosok a kifizetési forgalmában megjelennek.

Ennek következtében a bevonás napjáig át nem váltott régi bankjegyek állományával csökkenni fog a forgalomban lévőként nyilvántartott készpénzállomány. Ez egy egyszeri csökkentő hatás, amelynek mértéke attól függ, hogy a bevonás napján még mekkora mennyiségben tartanak maguknál régi változatú bankjegyeket a gazdasági szereplők. Minél nagyobb arányban cserélődnek le a régi bankjegyek a párhuzamos forgalmazási időszakban, annál kisebb lesz az állománycsökkenés a bevonás időpontjában.

Tekintve, hogy a forgalomban lévő készpénzállomány nagyságát mindig a kereslet határozza meg, és a régi bankjegyek még 20 évig átválthatók új bankjegyekre, a bevonáskor bekövetkező egyszeri állománycsökkenés csak átmeneti hatásnak tekinthető.

Konklúzió

2012 óta jelentősen nőtt a hazai készpénzállomány, amely bővülés elsősorban a megtakarítási célú készpénzkereslet növekedésére vezethető vissza a kamatkörnyezet változása miatt. Ebben az időszakban számos olyan egyedi hatás is jelentkezett (például devizahiteles elszámolás, OBA kifizetések), amelyek külön-külön kisebb keresleti sokkot okoztak, és amelyek hatása tartósnak bizonyult.

2016-ban a készpénzállomány növekedése mérséklődött, ami valószínűsíthetően arra vezethető vissza, hogy az elmúlt évben – a korábbi évekkal összevetve – már nem volt olyan jelentős mértékű változás a kamatkörnyezetben, ami a készpénztartás alternatívaköltségeit érdemben tovább csökkentette volna, továbbá kevésbé voltak jellemzőek olyan egyedi hatások, amelyek a készpénzállomány alakulását a korábbi években befolyásolták.

A háztartások fizetési szokásait vizsgáló legutóbbi kutatás eredménye szerint a tranzakciós illeték és az ingyenes készpénzfelvételi lehetőség bevezetését követően a háztartásoknál nem következett be a készpénz alapú fizetések arányának emelkedése. A bankkártyával lebonyolított készpénzfelvételi tranzakciók adatai alapján ugyanakkor az látható, hogy az ingyenes készpénzfelvételi lehetőség bevezetését követően egyértelműen megváltoztak a készpénzfelvételi szokások. A tranzakciók számának jelentős mértékű csökkenése következett be, miközben a bankkártyával felvett készpénz értéke évről évre növekedést mutat, ami arra utal, hogy az intézkedés elsősorban a nagyobb címletek iránti keresletre lehet növelő hatással.

Az elektronikus fizetési módok alkalmazásának további bővülését elősegíthetik a tervezett fejlesztések (pl. azonnali átutalás), amelyek így a tranzakciós célú készpénzkereslet csökkenése révén a forgalomban lévő készpénzállomány csökkenéséhez is vezethetnek. Ennek hatása azonban a magas megtakarítási célú készpénzállomány miatt alig érezhető.

A jegybanki készpénzforgalmazási adatok alapján a 2014-ben megkezdett bankjegycserének viszont nincs érdemleges hatása a forgalomban lévő készpénz mennyiségére.

A készpénzállomány növekedése nem magyar sajátosság, általánosan megfigyelhető nemzetközi tendencia, hogy minden országban évről-évre nő a forgalomban lévő bankjegyek mennyisége.